

מבט על, גיליון 859, 25 בספטמבר 2017

ירדן בוחרת ביציבות

עודד ערן

ב-20 בספטמבר התקיימו בחירות לפרלמנט ה-18 בירדן. באותו יום נשא המלך עבדאללה את נאומו בפני מליאת העצרת הכללית של האומות המאוחדות, ופתח בדברי שבח לעמו. על רקע מלחמות האזרחים העקובות מדם במדינות השכנות, עיראק וסוריה, והקפאת התהליך הפנימי בלבנון והתהליך המדיני בין ישראל לרשות הפלסטינית, רשאי המלך להתהדר בכך שארצו מקיימת בחירות שקופות בעיקרן, הנתונות לפיקוח זר של למעלה ממאה משקיפים מטעם האיחוד האירופי. אף שבאזור בחירה אחד נדרשה הצבעה חוזרת, התגלתה ירדן בבחירות כאי של יציבות, בים מזרחי יציב, המתגברת בהצלחה על הקשיים הפנימיים המתעצמים כתוצאה מרעידת האדמה האנושית והמדינית הפוקדת את האזור.

בהיעדרו מירדן דווקא ביום הבחירות "נכנע" המלך ללוח זמנים בינלאומי שלא היה בכוחו לשנות, אך גם אותה בהקרנת ביטחון כלפי הבוחר הירדני, בכך שלא יחולל הפתעות משמעותיות שתפרנה את יחסי הכוחות בין המלך והרשות המבצעת לבין הרשות הפרלמנטרית המחוקקת. מאז כוחות זה שונה אך במעט בחוקה של ירדן ששופצה ב-2012 בעקבות "האביב הערבי", אשר במסגרתה שמר המלך על סמכויותיו ושליטתו בסדר היום הלאומי. הפרלמנט היוצא היה, אמנם, יותר לעומתי ויותר קולני, למשל בנושא יחסי ישראל-ירדן, אם כי גם בנושא זה השפעתו הייתה בסופו של דבר שולית.

תשומת לב רבה משכה תנועת "האחים המוסלמים", או ליתר דיוק - המפלגה המייצגת אותה בירדן, "חזית הפעולה האסלאמית". הבחירות הקודמות ב-2010 וב-2013 הוחרמו על ידי התנועה, לא במעט בשל היעוץ שקיבלה מתנועת האם של "האחים המוסלמים" במצרים. מאז חוותה התנועה בירדן שינוי הנהגה והגמשה אידאולוגית, אשר הביאו לשינוי עמדתה ביחס לבחירות. התנועה הציבה מועמדים באזורי בחירה רבים, בייחוד ברבת עמון, אשר התמודדו במסגרת הגג של "הקואליציה הלאומית לרפורמה". כן הוצגו מועמדים באזורי הבחירה בזרקא, בג'רש ובמחנות הפליטים הפלסטיניים. התוצאות הראשוניות של הבחירות מצביעות על הצלחה חלקית ומוגבלת לתנועה. אחד מראשי האחים המוסלמים בירדן העריך טרם הבחירות שהגוש יזכה ב-15-20 מושבים, בעיקר ברבת עמון (10-15 אחוזים מכלל המושבים). לאחר פרסום התוצאות התפארו דוברי התנועה שהם אכן זכו ב-15 מושבים, אלא ששליש מהם ניתנו במסגרת הבטחת ייצוג לנשים ולצירקסים שעמם הקימו האחים המוסלמים את הקואליציה. לאור תוצאות הבחירות יהיה נכון לומר שברבת עמון, במחנות הפליטים, באזור זרקא ובאירביד קיימת תמיכה באחים המוסלמים. יחד עם זאת, אם מביאים בחשבון את שעורי ההצבעה הנמוכים ומניחים שהם פגעו באותה מידה בכל המפלגות, ניתן לקבוע כי התנועה אינה מהווה כוח פוליטי משמעותי בירדן.

המסקנה המתבקשת היא שהאחים המוסלמים הצליחו רק חלקית להתאושש מההחלטה האסטרטגית שקיבלו ב-2010 להחרים את הבחירות, ומהשלכות קשריהם עם התנועה במצרים, שסולקה לאחר שנה בשלטון ונרדפת כיום על ידי המשטר הנוכחי במצרים. ברקע להצלחתם המתונה של האחים המוסלמים ניתן לציין עוד את הסלידה והחשש מ'המדינה האסלאמית' בקרב האוכלוסייה הירדנית הבוגרת (הגם שמאות רבות של ירדנים התגייסו לשורותיה), אשר התעצמו בעקבות הרצח האכזרי בינואר 2015 של הטייס הירדני מועאד אל-כסאסבה שנפל בשבי בשטח שבשלטון הארגון בסוריה. גם הפיצול הפנימי בתנועה החליש אותה, כאשר שתי תנועות – "אגודת

האחים המוסלמים" בה הממשלה הירדנית מכירה ו"יוזמת זמזם" – פרשו ממנה ורצו באופן עצמאי בבחירות האחרונות. אולם הבחירות אינן מדד יחיד להשפעת רעיונותיהם של האחים המוסלמים, ואף לא לשיעור התמיכה במדינה האסלאמית. שיעורי אבטלה גבוהים בקרב הצעירים, ובעיקר בקרב בעלי השכלה גבוהה, יוצרים קרקע פורייה לתנועות בעלות אוריינטציה אסלאמית. הממשלה הירדנית בעידוד ארצות הברית מנסה להשתלט, בהצלחה חלקית למדי, על הנעשה בתוך מסגדים פיראטיים שאינם מוכרים ומורשים. הדים לדאגה הגוברת בקרב המשטר אפשר היה למצוא בנאומו של המלך בעצרת הכללית של האומות המאוחדות, שהוקדש בחלקו הגדול לנושא האסלאם ועיוות תדמיתו על ידי 'המדינה האסלאמית' ודומיה. מבחינה זו השינויים שעשו האחים המוסלמים הירדנים בהנהגתם, ביחסיהם עם תנועת האם המצרית ובאוריינטציה כלפי המערכת הפוליטית הפנים-ירדנית, עשויים לפתוח בפניהם גשר לדיאלוג עם הריבון הירדני.

שיטת הבחירות לפרלמנט הירדני, על אף שינויים חשובים וחיוניים שחלו בה מאז 2012, עדיין נותנת עדיפות מספרית למועמדים המתמודדים ברשימות בעלות אופי מקומי לעומת מתמודדים ברשימות ארציות. בסך הכול אושרו 226 רשימות על ידי מועצת הבחירות העצמאית. מיעוטן התמודד ביותר ממרכז אוכלוסין אחד, נתון המצביע על הפיצול הרב ועל ההתמקדות בנושאים הלוקליים. על פניו, הרכב פרלמנט, בעל אופי מקומי עשוי להקל על הממשלה להדוף לחצים פרלמנטריים ולשרת את המשטר, שלא ייאלץ להתמודד עם גושים פרלמנטריים חזקים בעלי אג'נדה לאומית. מחד גיסא, השילוב של חוקה וחוק בחירות מאפשרים למשטר ה-האשמי לצלוח בקלות יחסית את השנים שמאז פרוץ "האביב הערבי". מאידך גיסא, יש לציין כי הדיון בשיח הציבורי אשר להגדרת תפקידו של הפרלמנט ובמקומו מול הרשות המבצעת, מעבר להגדרה הפורמלית בחוקה, עודנו נמשך. בשלב זה עבר המשטר את מהמורות ההתעוררות החברתית-פוליטית של "האביב הערבי" בהצלחה, אך עליו להישאר קשוב להלכי הרוח כפי שהם משתקפים בדיון הציבורי.

בתקופת כהונתו הבאה של הפרלמנט תמשיך ירדן לעמוד בפני אתגרים קיומיים משמעותיים, לחלקם עשויים להיות גם היבטים משפטיים חוקיים. המאבק בטרור, התגייסותם של אזרחים ירדנים לארגונים סלפיים-ג'יהאדיים ומעורבותם בפעילות טרור מחוץ לגבולות המדינה, שאלות רבות הקשורות למעמד הפליטים הסורים בירדן וזכויותיהם האזרחיות והכלכליות. שאלות אלו יעלו בעתיד ביתר שאת, והן עשויות להגיע לפתחו של הפרלמנט. מבחנו יהיה ביכולתו להתרומם לדרגת האחריות הלאומית שתבקש.

גם שאלת מעורבותו של הפרלמנט בנושאי חוץ, ובמיוחד בהתייחסות ליחסי ירדן-ישראל, צפויה לצוץ מחדש. הפרלמנט הירדני שימש מאז כינון חוזה השלום זירה לניגוח ישראל, להתנגדות לתהליכי נורמליזציה ביחסים ולביקורת על הממשלה שאינה מנתקת את היחסים עמה. שובם של האחים המוסלמים לפרלמנט מעניק להם במה נוחה לתקוף את הממשלה, בנושא שבו הם ימצאו שותפים רבים מבין המפלגות האחרות. בה בעת, החיבור הפוליטי עם הצ'רקסים בירדן והאחים המוסלמים בגרסתם החדשה והמרוככת, יוצר אפשרויות מעניינות מבחינתה של ישראל שבה קימות עדות מקבילות המקימות קשרים ענפים עם אלו בירדן.

לבסוף, הפרלמנט הירדני הקודם לא היה שחקן מרכזי בזירות המדינית, הכלכלית והחברתית. אך כאמור, הפרלמנט שבקרוב יתכנס, בנסיבות החדשות שמייצר האזור, עשוי להידרש להכרעות כבדות בעלות השלכות ארוכות טווח. ייתכן שאז ישתנה גם מעמדו בראיית הבוחר הירדני, שברובו נשאר בבית אדיש לקיום הבחירות ולהשלכותיהן.